

A legprovokatívabb téma: a család

Recenzió: Szalma Ivett – Takács Judit (2022):
Családszociológiai mozaik. Debreceni Egyetemi
Kiadó.

Family as the most provocative topic

Book review: Szalma Ivett – Takács Judit
(2022): Családszociológiai mozaik. Debreceni
Egyetemi Kiadó.

Udvari Orsolya¹

<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.4.5>

Beérkezés: 2022. 10. 07.

Átdolgozott változat beérkezése: 2022. 11. 10.

Elfogadás: 2022. 12. 12.

„A család az család.” Így szól a 2020-ban elindított magyarországi kampány szlogenje, aminek célja, hogy a család fogalmának diverzitására és a különböző családformák legitimitására hívja fel a figyelmet. „A család az család” tautológiája egyszerre nem mond semmit és árul el sokat a család alapfogalmának mibenlétéről és tartalmáról. A család(ok) szociológiai vizsgálata során már a kutatás tárgyának megragadása is komplex feladat, hiszen egy olyan dinamikus társas viszonyról van szó, amely folyamatosan alakul történetileg, gazdaságilag, politikailag és társadalmilag, valamint a különböző nézőpontokból történő vizsgálata is alakítja magát a fogalmat. A *Családszociológiai mozaik* Anthony Giddens eredetileg 1987-ben publikált gondolatait kölcsönzi mottójául: „A család tanulmányozása korábban sokak számára az egyik legunalmasabb vállalkozásnak tűnhetett, most viszont az egyik legprovokatívabb témaválasztás” (Giddens 1987: 23). A családot körülvevő tudományos és közéleti diskurzusok provokatívnak ható mivolta abban (is) rejlik, hogy a családi felállások pluralizálódását elfogadó hozzáállások egy sziklaszilárd, változtathatatlan és változatlan társadalmi egységként értelmeződő, hegemon családképet kérdőjeleznek meg.

A *Szociológiai Tudástár* sorozat tizenharmadik részeként megjelent munka nyolc fejezeten keresztül vezeti végig az olvasót a szociológián belül a családszociológia meg-

¹ Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológiai és Kommunikációtudományi Doktori Iskola, Szociológia Doktori Program, email: orsolya.udvari@gmail.com

határozó tématerületein, reflektálva a családot körülvevő kérdések sokféle megközelítésmódjára és szerzteágazására. A szerzők – Szalma Ivett és Takács Judit – a kötet címében jelzik szerzői útmutatásukat az értelmezéshez és az olvasói elvárások szöveghez igazításához: a kötet mozaikokból áll össze, rámutatva mind a téma átfogó, hiánytalan, mindent lefedő áttekintésének lehetetlenségére; valamint arra, hogy az egyes fejezetek akár külön egységekként is olvashatók. A fejezetek mint önálló tanulmányok is értelmezhetők, nem szükségszerű a lineáris egymásutániség, ugyanakkor logikusan állnak össze egy egybeszerkesztett egészé. A mozaik utal a sokszínűségre is, és az egyes darabok, a különböző családszociológiai kutatások egymás mellé helyezésével kirajzolódhat egy átfogóbb kép a családszociológiáról mint tudományterületről. Ugyanakkor, a mozaikszerű szerkezet miatt előfordulnak ismétlések; ha az olvasó egymást követően olvassa a fejezeteket, ez zavaró is lehet a számára. A kötet akár tankönyvként is értelmezhető; a főbb témák áttekintése mellett hasznos „eszközök” is nyújt az olvasónak, társadalomtudományt hallgatóknak adatbázisok (például Demográfiai Fogalomtár), átfogó survey-k (Szalma–Takács 2022: 143) vagy más áttekintések (Korfa) említése formájában. A tankönyvjelleg azért is kiemelendő, mivel jelenleg a felsőoktatásban részt vevő hallgatók számára nem érhető el Magyarországon egy átfogó családszociológiai szakkönyv. A fejezetek felépítését az alapos fogalmi áttekintések és elméleti kiindulópontok jellemzik, majd az adott téma többszempontú vizsgálatával, a lehetséges új kutatási területek felmutatásával, végül összegzéssel zárul. A témában meghatározó számos nemzetközi fogalom kerül bevezetésre és magyarázatra, amelyek segíthetik a hazai társadalmi folyamatok leírását, értelmezését.

A kötet elsősorban a hazai, magyar kontextusra fókuszál, sok nemzetközi kitekin-téssel és példával. Ez nemcsak az egész szövegegyüttesre jellemző, de adott problémák és kérdések vizsgálatakor is, ami elősegíti a hazai folyamatok nem légtüres térben történő analizisét, a globális hatások figyelembevételét. A felvetett témák és kutatások, kutatási területek globális trendekbe – mint a gazdasági világválság vagy a kapitalista patriarchátus (Szalma–Takács 2022: 70) –, valamint történelmi és kulturális perspektívába ágyazott elemzése jellemzi a könyvet, törekedve a mikro- és makroszintű tényezők figyelembevételére egyaránt. Egy-egy témakör kapcsán a szerzők hangsúlyozzák a társadalmi osztályok fontosságát az elemzés során: azaz hogy osztályhelyzet mentén milyen eltérések és hozzáférések lehetségesek különböző társadalmi csoportok között és számára. Erre egyik példa az örökbefogadás témája; melyik osztályból kerülnek ki többségében az örökbeadók, és melyikből az örökbefogadók? (Lásd Szalma–Takács 2022: 100.)

Mi(k)ből áll egy család?

Mitől család a család? Mi kell ahhoz, hogy egy társadalmi egység ebbe a kategóriába legyen sorolható? Párkapcsolat? Házasság? Apa? Anya? Gyerek? A család alkotóelemeinek és belső szerkezetének megragadása sosem egysíkú, hiszen egy dinamikus társadalmi és társas viszonyról van szó, amely számos külső tényezőnek van kitéve,

amelyek belső szerkezeti alakulását is befolyásolják. A klasszikusként vagy tradicionális családmódelként számon tartott formáció – amely tulajdonképpen az iparosodás környékén, időszakában vált elterjedtté –, amelybe a gyermek(ek)kel rendelkező kétszülős, házas, heteroszexuális, a hagyományos nemi szerepeket követő családok tartoznak, egy a sok lehetséges családforma közül. A kötet szerzői is hangsúlyozzák a tradicionális értelemben vett családi egység pluralizálódását, a és azt, hogy különböző családformák megértéséhez dinamikus értelmezésekre van szükség.

A könyv első fejezete a kutatás szűk értelemben vett tárgyának, a családnak mutatja be különböző lehetséges megközelítésmódjait és definícióit, a témával foglalkozó szerzőktől is bemutatva fogalmi meghatározásokat. A definíciós lehetőségeken túl a családszociológiának különböző lehetséges (például funkcionista, interakcionista, konfliktuselméleti) felfogásai is bemutatásra kerülnek, amelyek lehetséges elméleti keretként is megjelennek. A hozott példák és a könyv szerzői is a társadalmi és családi *gyakorlatok* fontosságából indulnak ki. A leíró – és egyben gyakran előíró – jellegű, absztrakt elvárások helyett a gyakorlatban előforduló formációkból és felállásokból indulnak ki a felsorolt megközelítések. A kötet egyik hangsúlyos állítása, miszerint a klasszikus családi életformák pluralizálódásáról, és nem a család válságáról érdemes beszélnünk, tulajdonképpen ebből a kutatói hozzáállásból eredeztethető.

A fejezetek kitérnek a párkapcsolat és házasság meghatározó alapegységének átalakulására, a korai funkciókat leváltó folyamatokra és az új funkciók, hozzáállások megjelenésére is. A belső szerkezeti alakulások így a külső hatások és tényezők fényében értelmeződnek. A gyermekvállalás időzítése, módja, a gyerekevelés gyakorlatai, a szülők jelenléte, nem jelenléte, a heteroszexualitáson és kétszülős gyakorlaton túlmutató felállások, a házasság funkciói és stabilitása mind-mind folyamatos átalakulások terepeivé váltak.

Fenntartó és fenntarthatatlan körülmények

A család egységének belső alkotóelemei alakulásának, változásának és fenntarthatóságának elemzéséhez elengedhetetlen a külső strukturális és társadalmi-történeti tényezők figyelembevétele is. Idetartoznak a társadalmi normák, elvárások, attitűdök, lehetőségek és akadályok (Szalma–Takács 2022: 121), amelyeket a kötet szerzői történeti-kulturális nézőpontból vázolnak fel olyan főbb állomásokon keresztül, mint az iparosodás vagy az államszocialista modernizáció.

Az iparosodás választóvonalaként jelenik meg a család szerepének és felépítésének radikális változásában, mivel a család igazodott az iparosodott gazdaság igényeihez. A szerzők az iparosodást „némi leegyszerűsítéssel”, mintegy történeti támpontként alkalmazzák a családfogalom különböző megközelítésmódjainak áttekintésekor (Szalma–Takács 2022: 14). Az iparosodott társadalmakban a családok széles kiterjedtsége a nuklearizáció folyamatába lépett, a családi egység egyre elszigeteltebben működött, a két szülőből és gyermekeikből álló családforma vált elterjedtté. Azon-

ban Tomka Béla is felhívja a figyelmet arra, hogy Északnyugat- és Közép-Európában ez a tendencia eltér a kelet-közép-európaiktól. A nyugati társadalmakban a családok zsugorodása már korábban, a preindusztriális időszakban jelen volt. Elemzése szerint ez ugyan igaz Kelet-Európára is, vagyis a változások *iránya* azonos, de annak *mértékében* áll a különbség. A kelet-európai társadalmakban „lassabban s megkéseve zajlottak az átalakulások” a családi belső egységet illetően (Tomka 2009: 107).

Ez a folyamat a 20. században is folytatódott és felerősödött, a többgenerációs szoros együttélések helyett inkább a nukleáris családforma vált jellemzővé, ezzel egy időben az individualizáció folyamata is elterjedt. Ennek részeként a gazdasági szövetség alapú párkapcsolat, és az erre a bázison nyugvó család irányából a romantikus szerelemképre épülő házasság felé tolódott a hangsúly. Az itt sematikusan felvázolt gazdasági-, és sok esetben érdekszövetségként funkcionáló családformában a részt vevő felek elsődleges motivációja nem az érzelmekre épülő belső egység megteremtése, hanem a belső egység gazdasági alapok megerősítése és azok menti fenntartása (a hozománytól kezdve a közös lakásbérleten át). Ennek a formának lassú átalakulásában a kulturális termékek hatása sem elhanyagolható, hiszen a romantikus regényekben, a klasszikus hercegnőtörténetekben és a hollywoodi ipar által ábrázolt életutakban is ott húzódik a vágyott és helyesnek tartott párkapcsolat hamis képe: az élethosszig tartó szerelem, ahol az intenzív érzések megléte adja az alapot a házassághoz. Ha azonban ennek megteremtésére, elérésére nem vagyunk képesek, fájdalmat és kudarcot érzünk. Eva Illouz ezen a témán, a szerelmi elvárásaink és választásaink szociológiai vizsgálatával mutatja be, hogy milyen intézményesült elvárások és interakciók formálják a modern szerelemképet, ezáltal a párkapcsolatokat, hogyan befolyásoltak a vágyaink és döntéseink felettünk álló strukturális tényezők által (Illouz 2012).

Az iparosodás mellett a magyar kontextusban az államszocialista modernizáció kap hangsúlyt mint meghatározó folyamat. A kapitalista modernizáció és globalizáció hatása a posztszocialista (közép-európai) országokban szintén új ígéretek és folyamatokat indított be, amelyek – később láthatjuk – nemcsak a családi formációkra, motivációkra, de a szakpolitikák irányára is erősen hatottak. A család és a házasság (vélt) hagyományos funkciói megváltoztak, és olyan témák kerültek előtérbe, amelyek korábban magától értődő módon voltak vagy nem voltak jelen a társadalomban. Ezek közé tartozik például a munka és magánélet összeegyeztetésének kérdése, a reprodukzív, láthatatlan és fizetetlen munka, a gondozási munkák, az otthoni munkamegosztás problematizálása, a „férfiak családiasítása” (Szalma-Takács 2022: 17), az „élettársiasulás” (22), a mesterséges megtermékenyítés vagy az örökbefogadás. A felsorolt témákból a kötet külön fejezetként is átvesz többet, vagy egy-egy fejezetben érinti őket.

Az átalakulások nagy része nyilvánvaló módon továbbra is folyamatban van, aminek illusztrálására a könyvnek a munka-magánélet egyensúlyáról, valamint az aktív apaságról szóló fejezete is kiváló példa. A mélystruktúrában meghúzódó nemi szerepek és elvárások mindkét említett esetben óriási szerepet töltenek be az elemzett jelenségek és egyenlőtlenségek kialakulásában. A modernizációval meg-

jelenő kétkeresős gazdasági családmódel a férfiak és a nők munkába állását egyaránt megköveteli a családi egység fenntartásához. Azonban a női szerepkörbe a munkaerőpiaci jelenlét mellett a háztartási és gondozási munkáknak is bele kell férniük, amelyek még mindig legnagyobb részben rájuk hárulnak: Magyarországon „a dolgozó nők [...] átlagosan heti 22 órát töltenek fizetés nélküli gondozási és/vagy háztartási tevékenységgel”, míg a dolgozó férfiak átlagosan 9 órát (Szalma–Takács 2022: 131). A női nemi sztereotípiák mellett és azokkal szoros összefüggésben a férfi- és az apaszerepek alakulása is fontos tényező a különböző munkavégzések (bérmunka és fizetetlen, gondozási munka) összeegyeztetésében. A maszkulinitás elvárt formái Magyarországon továbbra is olyan irányba mutatnak, amellyel még mindig nehezen egyeztethető össze például a felelősségteljes apaság fogalma, amelynek egyik alapállítása, hogy „felelősségteljes döntések sorozata révén válhatnak a férfiak rendes apává” (Szalma–Takács 2022: 138). Ezek a döntések magukba foglalják a gyerekvállalást megelőzően az anyagi és érzelmi felkészültség mérlegelését, valamint az aktív, felelősségteljes szerepvállalást a gyerekevelés folyamatában. A „bevonódott”, a gyerekevelésben aktívan részt vevő apa (*involved father*) és az „intim” apaság (*intimate fatherhood*), vagyis a gyermekével érzelmi közelséget kialakító apa képei (Szalma–Takács 2022: 142), illetve az otthon maradó apaság „új” trendjei mind dekonstruálják a domináns férfi- és apasztereotípiákat: az érzelmeit magának megtartó, erős, védelmező, kenyérkeresésre korlátozódó munkát végző, a család hierarchiájában legfelül álló apa képét. Ezek a nemeket érintő társadalmi attitűdök és elvárások indirekt – és Magyarországon olykor direkt – politikába ágyazottsága meghatározó a meglévő modellek újratermelésében és a változtatás nehézségeiben.

Politika és ideológia

A család koncepcióját, felépítését és funkcióját érintő kérdések taglalásakor a különböző válságnarratívák domináns helyet foglalnak el a közbeszédben és a politikai erőterekben. A válság- és krízismegközelítések esetében azonban elengedhetetlen a kérdésfeltevés, miszerint kinek a nézőpontjából láthatunk egy adott változást válságként. A családi életformák pluralizálódásának válságként történő értelmezésekor a magyar kontextusban fontos vizsgálati tárgy a politikai és ideológiai háttér, amely egyfajta családkoncepciót vesz figyelembe, a klasszikus vagy tradicionális családmódellet, egy olyan elképzelt formában, ahogyan valószínűleg sosem létezett. Az „ép”, „intakt” és „csonka” család kifejezések ehhez a tradicionális családképhez viszonyítva kapnak jelentést, amelynek értéktelítettsége súlyos következményekkel járhat az ilyen családokat érintő társadalmi stigmatizációt és az abból következő hátrányokat illetően (például az elérhető támogatások, társadalmi megítélésük, illetve a feléjük irányuló attitűdök tekintetében).

Globálisan és a magyarországi kontextusban is meghatározó a családokat érintő társadalompolitikai intézkedések, szakpolitikai döntések meghozatalakor és az azokat átfonó ideológiákkal kapcsolatban a demográfiai válságra történő hivatkozás.

A magyar családpolitika egyik fontos fókusza a (magyar) népesség csökkenésének megállítása, amelyre adekvát megoldásként a minél több gyermek világra hozatala került a középpontba. A gyermekvállalás szorgalmazásának hangsúlyozása nem pusztán a szakpolitikában és a politikai közbeszédben, de az azt megerősítő értékek ideológiai terjesztésében központi szerepet betöltő médiában is erősen jelen van.

A könyv szerzői a magyar családpolitika – az '50-es évektől egészen napjainkig, a csok, az első házások adókedvezménye és a babaváró hitel bevezetéséig – elemzésén keresztül mutatják be a családról alkotott jelenlegi és korábbi döntéshozói, valamint társadalmi megközelítéseket, a szakpolitikai intézkedéseket. A pronatalizmusra fókuszáló alfejezetben bemutatásra kerül a magyarországi családokat érintő szakpolitika. A családtámogatások továbbra is kizárólagosan a női szerepkörbe tolják a gondozási feladatokat az otthon maradás és otthon tartás metszéspontjába, hiszen az anyasági és családi támogatások egyszerre szociálisan megtartó és a munkaerőpiactól visszatartó jellegűek. Emellett a családpolitika a megszületendő gyermekek és reprodukálni kívánt családok terén, csakúgy, mint a nemek között megosztott reprodukív munkát illetően szelektív politikát folytat. A támogatásokhoz továbbra is a heteroszexuális, középosztálybeli, fehér családok tudnak leginkább hozzájutni, ami a politikai normától eltérő, nem ehhez a csoporthoz tartozó családok társadalmi leszakadásához, kirekesztettségéhez és elszegényesedéséhez vezethet.

A válságdiskurzusokkal ellentétben a kötet szerzőinek megközelítése szerint „sokkal inkább arról lehet szó, hogy a családi életformák pluralizálódása figyelhető meg, és nézőpont kérdése, hogy a változásokat a [...] nukleáris családok válságaként vagy egyszerűen a családformák sokszínűbbé válásaként ítéljük meg” (Szalma–Takács 2022: 58). A magyar közbeszéd és politikai döntéshozók hegemon diskurzusa azonban a szerzők megközelítésével ellentétes. A szakpolitikákba ágyazott elvárások, előítéletek és egyenlőtlenségek nem támogatják a sokszínű családformációk létrejöttét és fenntartását. A szerzők által is idézett kritikai baloldali Nancy Fraser meglátása szerint ugyanakkor a pusztán szakpolitikai intézkedések átformálásával sem érhetünk el teljes átfogó változást, hiszen „a válságot nem lehet megoldani a közpolitikák kisebb reformjaival. A megoldás lehetősége csakis a jelenlegi társadalmi rend mély, strukturális átalakításában rejlik. Mindenekelőtt a pénzügyi kapitalizmus reprodukciót a termelésnek alárendelő telhetetlenségét kell meghaladnunk” (2018: 105). Ez a rendszerszintű kritika is megjelenik a kötetben.

További mozaikdarabok

„E könyv írása során arra törekedtünk, hogy minél szélesebb körben mutassuk be a Magyarországon zajló családszociológiai kutatások lehetséges kereteit, új eredményeit és főbb irányvonalait. Ugyanakkor könnyen belátható, hogy könyvünk nem nyújt teljes áttekintést a magyarországi családszociológia halmazáról” (Szalma–Takács 2022: 155). A szerzők zárógondolatai – csakúgy, mint a könyv címe – a könyv saját magára történő

reflexivitását mutatja. A kutatásbéli és tudásbéli hiányosságokra nemcsak a zárófejezetben mutatnak rá a szerzők, hanem az egész kötet során, magában a fejezetekben vagy a fejezetek legvégén szereplő összegzésekben (lásd például annak vizsgálatát, hogy milyen társadalmi rétegek számára elérhető a mesterséges megtermékenyítési eljárásokban való részvétel [Szalma–Takács 2022: 114] vagy a külön élő szülőségre vonatkozó kérdéseket [Szalma–Takács 2022: 154]). Az utolsó fejezetet a szerzők a teljesség igénye nélkül olyan lehetséges kutatási irányok felvillantásának szentelték, amelyek a többi fejezetben nem kerültek bemutatásra. Maga a kötet vázolja, milyen irányokba mutatnak tovább a felvetett problémák, merre mélyíthetők tovább, ezzel is erősítve a könyv oktatási célzatát. Olyan témák jelennek meg, mint a felnőtté válás folyamata a család szerkezetében, az egyedülállókát vizsgáló szinglikutatások, a különböző családfelállások, például a transznacionális családok helyzete, a digitalizáció és család kapcsolata, amely a Covid-pandémia hatásai miatt újabb jelenségekkel is bővült, valamint olyan fontos és érzékeny témákat is említene, mint a családon belüli erőszak, amelynek kutatása rendkívül fontos volna.

Ezekon felül fontos, a kötetben néhol futólagosan érintett mozaikdarabok lehetnek a családszociológia diszciplínáját illetően a családon belüli gazdasági függés és kényszerek lakhatación keresztüli vizsgálata, amellyel a családon belüli erőszak rendkívül fontos témája – amelynek okai és mechanizmusai nem kizárólagosan a gazdasági függésből eredhetnek – is összekapcsolható. Hogyan szorulnak be egy háztartásba gazdasági kitétség miatt személyek? Miként válhatnak ilyenkor erőszak áldozatává a családtagok? A gazdasági kitétség más formája a munkamegosztásban is megjelenik, amihez szintén érdekes téma lehet az egyenlőségen alapuló családok kihívásai, ahol érvényesül az egyenlő munkamegosztás, ugyanakkor a gyereknevelés biológiai korlátjai (például kizárólag a nő által „kivitelezhető” várandósság és szoptatás) okozhatnak ebben fennakadásokat. Ezek lehetnek akár érzelmi terhek is, melyek vizsgálata újabb fontos mozaikhoz vezethet: az érzelmek szociológiájához vagy az érzelmi munka leosztásához, a férfi és női érzelmi hozzáállások közötti óriási eltérésekhez.

A köteten végighúzódó reflexivitás a különböző nézőpontok és családi gyakorlatok mellett a fennálló társadalmi egyenlőtlenségeket is érinti, amelyek elemzésébe a szerzők nem mennek bele, de fontos mozaikok lehetnek. Például az apasági keresetelőny és anyasági hátrány megítélése és megélése, vagyis annak a jelenségnek a körbejárása, hogy míg a férfiaknak a gyerekvállalás munkahelyi keresetnövekedéssel, addig az anyáknak keresetsökkenéssel járhat (Szalma–Takács 2022: 131). Hasonló mozaik az örökbefogadás témáján belül a társadalmi centrum-periféria jellegű felosztás kérdésköre: kik kiket hogyan és *honnán* fogadnak és fogadhatnak örökre.

A nemek közötti strukturális és gazdasági-társadalmi rendből, a kapitalizmus és patriarchátus logikájából fakadó egyenlőtlenségek, valamint a nők elnyomásának kérdése a kötetben több ponton előkerül (például a *Konfliktuselméleti megközelítések*, illetve a *Munka-magánélet egyensúlya és családi munkamegosztás* alfejezetekben), elszórtan, sok esetben elméleti háttérként. Ugyanakkor ahogy a gazdasági berendezkedés történeti áttekintése (iparosodás előtti-utáni időszakok) megjelenik, a patriarchátus hatalmi rendszerének le-

írása és hasonló módú áttekintése a könyvben összegző, összefoglaló céllal egy fontos adaléka lenne a műnek. Így a nők testének és reprodukciós képességeinek kizsákmányolása, a béranyaság, az örökbefogadás, a nők elleni erőszak vagy az abortusz témái mint a nőket sújtó elnyomásformák ilyen keretben történő értelmezését is maga után vonhatná.

A szerzőknek a családok sokféleségének és változatosságának elfogadása mellett érvelése olyan formában is megjelenik, miszerint a „gyermekes és gyermek nélküli életformáknak ugyanolyan legitimnek kellene lenniük” (Szalma–Takács 2022: 117). A kötetben azonban, akárcsak a közbeszédben, az olvasó érezhet némi aránybéli eltolódást a gyermekes családokra, a gyermek meglétére fókuszáló elemzések felé a gyermektelen témák rovására. A kötetben a gyermekes életformákat érintő kérdések valamivel hangsúlyosabbak, míg a szingliség, az egyedülálló szülőség, az idősgondozás, a párkeresés és a családalapítás nehézségei kevés teret kapnak. A „gyermek nélküli” témák felhozása a „gyermekes” családi felállások mellé a kötetben belül, a témák megjelenítésének arányán keresztül is mutatná a különböző formációk létjogosultsága mellett érvelést. Ezen keresztül további fontos mozaikdarabok kerülhetnének előtérbe: például az ismerkedés új útjai, vagy az elidegenedés a digitális világban és mindezek hatásai az emberi kapcsolódásokra és kötődésekre, amelyek szintén érdemesek lennének szociológiai vizsgálatra.

Akárcsak a könyv, e recenzió is mozaikszerű, így értelmezendő. Szerkezete és egysége is mozaikszerű, hiszen adott témák és problémák kiemelésén keresztül kíván egy teljes egészet bemutatni. A *Családszociológiai mozaik* olyan hiánypótló áttekintését nyújtja a családszociológia aldiszciplínájának, amely a magyar tudományos, egyetemi, de egyéb oktatási és közéleti területeken is alapvető tájékoztatósi pontot adhat egy olyan társadalomban, ahol a család és a nemi szerepek különösen az utóbbi évtizedben a politikai-ideológiai színtér retorikai eszközeivé váltak. A kötet rámutat az empirikus kutatásokra alapozott értelmezések fontosságára, ami támpont lehet olyan aktuálisan futtatott tévhitek, mint a *pink education*, vagy a hagyományos nemi szerepek kizárólagos legitimitásának dekonstrukciójához, valamint eszköz ahhoz, hogy a feminizmus és gender fogalmak értelmezett módon kimondhatók és alkalmazhatók legyenek a tudományban, a politikában és a közbeszédben egyaránt, cenzúra és öncenzúra nélkül.

Irodalom

- Fraser, N. ([2016] 2018): A tőke és a gondoskodás ellentmondásai. *Fordulat*, 24: 88–108. (Az eredetileg 2016-ban megjelent angol nyelvű cikk itt szabadon hozzáférhető: <https://newleftreview.org/issues/ii100/articles/nancy-fraser-contradictions-of-capital-and-care>)
- Giddens, A. (1987): *Social Theory and Modern Sociology*. Oxford: Polity Press.
- Illouz, E. (2012): *Why Love Hurts: A Sociological Explanation*. Cambridge: Polity Press.
- Szalma, I. – Takács, J. (2022): *Családszociológiai mozaik*. Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Tomka, B. (2009): *Európa társadalomtörténete a 20. században*. Budapest: Osiris.